

Guy Bourdé - Hervé Martin

CÁC TRƯỜNG PHÁI SỬ HỌC

SÁCH THAM KHẢO

VIỆN SỬ HỌC

GUY BOURDÉ & HERVÉ MARTIN

CÁC TRƯỜNG PHÁI SỬ HỌC

(SÁCH THAM KHẢO)

NGƯỜI DỊCH : TS PHẠM QUANG TRUNG

PGS VŨ HUY PHÚC

HIỆU ĐÍNH : PGS BÙI ĐÌNH THANH

TS PHILIPPE PAPIN

VIỆN SỬ HỌC VIỆT NAM

HÀ NỘI - 2001

“Cuốn sách này ấn hành theo chương trình tham gia xuất bản và hỗ trợ của Sứ quán Pháp tại Việt Nam và Trung tâm Văn hoá và Văn minh Pháp tại Hà Nội”.

“Cet ouvrage, publié dans le cadre du programme de participation à la publication, bénéficie du soutien de l’Ambassade de France au Vietnam et de l’Alliance Française de Hanoi”.

Bộ phận Văn hoá và Hợp tác
Đại sứ quán Pháp tại Hà Nội

LỜI TỰA

Với sáng kiến dịch cuốn sách này ra tiếng Việt, Viện Sử học Việt Nam đã đóng góp một phần đáng kể vào việc suy ngẫm về thực tế của nghề viết sử. Cần phải nói ngay rằng, cuốn sách này không phải là một công trình nghiên cứu về ý nghĩa của sử học, cũng không phải là một tác phẩm triết học, mà chỉ giới thiệu về các cách nhìn nhận quá khứ khác nhau qua mỗi thời đại. Từ các tác giả nổi tiếng của thời Hy Lạp cổ đại như Hérodote, Thucydide và Polybe, cho tới trường phái Lịch sử mới, qua cách chép sử của đạo thiên chúa thời kỳ đầu Trung đại, cho tới trường phái sử biên niên và trường phái lịch sử hiện thực ở thế kỷ thứ 19, cách viết sử đã có những thay đổi vô cùng quan trọng, vì đúng là người ta thường đi sâu vào những chủ đề trong quá khứ gắn liền với những mối quan tâm của thời đại mà người ta đang sống (lịch sử xã hội đã ra đời ở nước Nga sau Cách mạng tháng Mười). Đó cũng là tính hấp dẫn của phương pháp luận nghiên cứu sử học vì nó cho phép tư duy về những sự kiện lịch sử theo nhiều chiều, nhiều cách tiếp cận, tránh được cách nhận thức lịch sử một cách sơ cứng, giáo điều mà tiếc thay, trong một số công trình nghiên cứu lịch sử hiện nay, trên thế giới cũng như ở Việt Nam, chúng ta còn bắt gặp. Như vậy, bối cảnh xã hội, văn hoá, chính trị của xã hội đương thời có ảnh hưởng trực tiếp tới cách nhìn nhận quá khứ của nhà sử học, và như vậy cùng một sự kiện, qua các thời kỳ khác nhau có thể được viết lại bằng hàng nghìn cách khác nhau. "Làm sử" không chỉ là một hành động suy nghĩ đơn thuần mà ngược lại, đó là tiến hành một công việc hết sức cụ thể (có thể gọi là một công việc thủ công?) trong một bối cảnh sẽ trở thành lịch sử đối với các thế hệ sau, nơi hiện tại và quá khứ liên quan mật thiết với nhau. Như vậy vấn đề đặt ra là các sử gia trước đây đã ghi lại quá khứ như thế nào và

cách ghi lại sự kiện của họ bị những ràng buộc đương thời chi phối như thế nào. Và đó cũng chính là mục tiêu của cuốn sách này.

Tuy cuốn sách này chỉ viết về các trường phái lịch sử phương tây và tập trung chủ yếu vào các tác giả Pháp, nhưng những vấn đề được đề cập tới ở đây là những vấn đề chung của mọi thời đại và mọi quốc gia, chẳng hạn như: làm thế nào để thoát ra khỏi sức ép của hoàn cảnh? Nên đánh giá các nguồn tư liệu như thế nào? Làm thế nào để phân biệt cái gì là chính cái gì là phụ? Làm thế nào để xác định được một sự kiện có phải là "sự kiện lịch sử" hay không? Làm sống lại quá khứ bằng cách nào? Lịch sử của bất cứ quốc gia, dân tộc nào, dù ở phương Đông hay phương Tây không chỉ phong phú ở những sự kiện, những nhân vật tạo nên tính phong phú đó mà điều quan trọng hơn, theo một ý nghĩa nào đó là ở chỗ nó được nhận thức, giải thích ra sao? Nói một cách cụ thể, đối với lịch sử Việt Nam, liệu chúng ta có thể tin tưởng hoàn toàn vào cuốn *Đại việt sử ký toàn thư* hay vào các cuốn biên niên sử nói chung hay không? Hay các bộ sử này chỉ dừng lại ở việc phản ánh quan điểm của các triều đại? Các tác phẩm này phải chăng còn bỏ qua những sự kiện kinh tế xã hội quan trọng của quá khứ hay không? Làm thế nào để tham khảo các nguồn tư liệu khác? Làm thế nào để không bị trói buộc trong quan điểm của các "tinh hoa" trong xã hội trước kia? Và đặc biệt, khi đọc "Các trường phái sử học" chúng ta sẽ nhận thấy một chân lý đơn giản, đó là: nếu chúng ta không hiểu biết gì về xã hội và văn hoá thời Lê Văn Hưu và Ngô Sĩ Liên sống thì chúng ta không thể hiểu và không thể khai thác được các tác phẩm của họ.

Các sử gia Hy Lạp và La Mã thường gắn những lời thoại tưởng tượng cho các nhân vật trong tác phẩm của mình để qua đó nói lên mục đích của một đảng phái, tư tưởng của một thời đại, hay nguyên nhân

dẫn đến một sự kiện nào đó. Phương pháp này cũng từng được sử dụng trong các bộ sử của Việt Nam (chẳng hạn như lời của những người có thế lực trong triều hay của chính nhà vua). Suy cho cùng, đó cũng là một phương pháp hay để làm cho lịch sử trở nên sống động bởi vì trong sự tưởng tượng đó cũng có một phần sự thật (một viên quan nào đó rất có thể nói những điều như trong các bộ sử đã ghi). Như vậy, liệu có cần thiết phải phân biệt rạch ròi giữa sự thật và cái có thể hay không? Ngoài những vấn đề liên quan đến hệ tư tưởng của một thời đại, ví dụ trên cũng cho thấy rằng chúng ta có thể khai thác được rất nhiều điều lý thú trong các tác phẩm của các sử gia trước đây, cho dù họ là người Hy Lạp, người Pháp hay người Việt Nam. Chúng ta thường mỉm cười khi thấy các nhà sử học trước kia có lối kể chuyện rất phóng khoáng, nhưng chính điều đó giúp chúng ta hiểu rõ hơn không khí của thời đại bấy giờ, và đó cũng là chủ đích của họ.

Và mặc dù chỉ đề cập tới các tác giả phương tây, nhưng cuốn sách lại rất cần thiết, bởi nó cho ta thấy được vị trí của các sử gia trong xã hội trước đây. Họ thường phục vụ cho những người có thế lực. Nói một cách đơn giản là các sử gia Hy Lạp là các "đầy tớ" của thành A-ten, các sử gia La Mã phục vụ đế chế của họ, các sử gia thời Trung đại thì ca tụng các lãnh chúa và những người bảo hộ cho họ (chẳng hạn như công tước vùng Bourgogne), còn các sử gia ở thế kỷ thứ XIV thì chỉ quan tâm đến dân tộc và nền cộng hòa. Trong một bối cảnh hoàn toàn khác, các nho sĩ Việt nam cũng đóng vai trò ca ngợi nhà vua hoặc của những người giành được ngai vàng ở một thời điểm nào đó (chẳng hạn như Lê Tắc). Như vậy, một lần nữa chúng ta lại thấy rằng thay vì chỉ trích các tác phẩm của họ, chúng ta nên tìm hiểu bối cảnh đương thời

và do đó hiểu rõ hơn điều gì đã có ảnh hưởng chi phối công việc của họ. Bởi vì đáng tiếc là không phải nhà sử học nào cũng dám làm như bốn anh em sử gia người Trung Quốc thời Xuân Thu: thà chết chứ không chịu nghe lời Hoàng đế để bóp méo sự thật và giấu giếm việc nhà vua đã giết địch thủ của mình.

Giới sử học Việt Nam hiện nay đang rất quan tâm đến vấn đề đổi mới tư duy. Mong rằng tác phẩm dịch này sẽ phần nào giúp ích cho sự đổi mới đó. Kiến thức lịch sử sâu sắc và đúng đắn luôn luôn là một nguồn tri thức cần thiết.

GS. Bùi Đình Thanh (Viện sử học)

Philippe Papin (EFEO)

LỜI GIỚI THIỆU

Lịch sử là một bộ môn rất bổ ích và lý thú, vì vậy đã thu hút được sự quan tâm của nhiều nhà nghiên cứu trong và ngoài nước.

Với tư cách là một bộ phận cấu thành bộ môn khoa học lịch sử, lịch sử sử học ngày càng thể hiện rõ vai trò quan trọng trong việc nghiên cứu, biên soạn và truyền bá những hiểu biết về lịch sử. Song, ở nước ta, cho đến nay việc tham khảo những quan điểm khác nhau của các trường phái sử học trên thế giới, môn lịch sử sử học chưa được chú ý đúng mức. Để góp phần khắc phục tình trạng này, Viện Sử học tổ chức dịch và công bố bằng tiếng Việt công trình nổi tiếng của hai nhà sử học Pháp là Guy Bourdé và Hervé Martin: *Các Trường phái Sử học* (Les écoles Historique) như một tài liệu tham khảo.

Mặc dù một số luận điểm các tác giả đưa ra trong cuốn sách cần được thảo luận thêm, nhưng có thể nói *Các Trường phái Sử học* là một công trình khoa học khá công phu, hấp dẫn; nó cung cấp cho người đọc một khối lượng đồ sộ kiến thức về các trường phái sử học cũng như quá trình phát triển của sử học ở Pháp từ trước tới những năm gần đây. Công trình do TS Phạm Quang Trung và PGS Vũ Huy Phúc dịch, PGS Bùi Đình Thanh và TS Philippe Papin hiệu đính.

Là công trình khoa học chuyên sâu và uyên bác, với khả năng ngoại ngữ có hạn của các dịch giả, chắc chắn bản dịch không tránh khỏi những thiếu sót. Rất mong bạn đọc xa gần lượng thứ.

Viện Sử học chân thành cảm ơn Đại sứ quán nước Cộng hòa Pháp và Trường Viễn đông Bác cổ tại Việt Nam đã giúp đỡ chúng tôi trong dịch thuật và xuất bản cuốn sách này.

Viện trưởng Viện Sử học
PGS-TS Trần Đức Cường

LỜI NGƯỜI DỊCH

Cuốn sách mà các bạn đang có trong tay là một tác phẩm về lịch sử sử học. Ngay từ đầu, các tác giả của *Các Trường phái sử học* đã cho biết công trình này chủ yếu đề cập đến các trường phái sử học Pháp. Từ lâu người ta thường coi nước Pháp nằm ở "ngã tư" của các trào lưu tư tưởng thế giới. Nhờ đó, nền sử học Pháp vừa được thừa hưởng một quá trình phát triển cực kỳ sôi động và phong phú, vừa phản ánh được những trào lưu lớn của cả châu Âu. Các tác giả của *Các trường phái sử học* đã trình bày và phân tích cũng như tổng hợp, toàn diện về quá trình diễn tiến của sử học ở Pháp với các quan điểm, phương pháp luận và phương pháp nghiên cứu khác nhau. Để chứng minh cho những quan điểm, trường phái khác nhau ấy, nhiều tài liệu gốc đã được các tác giả trích dẫn nhằm làm sáng tỏ hơn cho những điều được trình bày và phân tích. Bút pháp của người viết mang đầy tính lý luận, uyên bác, sâu sắc nhưng lại được thể hiện bằng lối hành văn nhiều đoạn vui tươi, dí dỏm. Cũng chính vì vậy, chúng tôi, những người dịch, với trình độ có hạn, chắc chắn không thể không mắc những thiếu sót, khuyết điểm, đặc biệt đối với những đoạn tài liệu gốc, vốn mang nhiều dấu ấn thời đại lịch sử cũ về các sự kiện và về mặt ngôn ngữ. Có thể nói *Các trường phái sử học* là một công trình chứa đựng nhiều thông tin vô cùng phong phú và hữu ích cho các nhà sử học, nhất là cho lớp trẻ mới vào nghề. Tuy nhiên, không phải vì thế mà cuốn sách không có gì đáng bàn...

Với mong muốn đóng góp một phần nhỏ bé của mình vào công cuộc đổi mới và phát triển nền sử học nước nhà, trong khuôn khổ những hiểu biết còn hạn chế, chúng tôi đã cố gắng hết sức, hy

vọng giúp ích được chừng nào hay chừng nấy cho bạn đọc. Có điều cần lưu ý ở đây là các tác giả của *Các trường phái sử học* đã giành cả một chương quan trọng đề cập đến chủ nghĩa Mác, dù K. Mác là người Đức. Điều đó chứng tỏ ý nghĩa và ảnh hưởng to lớn của chủ nghĩa Mác đối với nền sử học Pháp. Thực vậy, các tác giả đã khách quan nhìn nhận thực tế đó trong khi phân tích và trình bày các phương pháp sử học của nhiều sử gia xuất sắc nước Pháp. Tuy nhiên những gì mà các tác giả viết về học thuyết này hoàn toàn chỉ để tham khảo và đều là ý kiến riêng của các tác giả.

Để bản tiếng Việt này ra mắt, chúng tôi xin chân thành cảm ơn Viện trưởng Viện sử học PGS-TS Trần Đức Cường, những người hiệu đính là PGS Bùi Đình Thanh và TS Philippe Papin, cùng các anh chị Lê Trung Dũng, Hà Thu, Thu Hà, những người đã đóng góp công sức vào việc hoàn thành bản thảo. Chúng tôi một lần nữa mong bạn đọc thông cảm và chỉ bảo cho những thiếu sót không tránh khỏi. Nếu cuốn sách này tạo cho người đọc một mối quan tâm hơn đến lịch sử và khoa học lịch sử, thì đó chính là điều mong mỏi tha thiết của chúng tôi.

Hà Nội, ngày 5 tháng 7 năm 2001.

Người dịch